

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, HT 1892
: L 40:88 B /

Rydberg, Viktor,

HS L 40:88 B

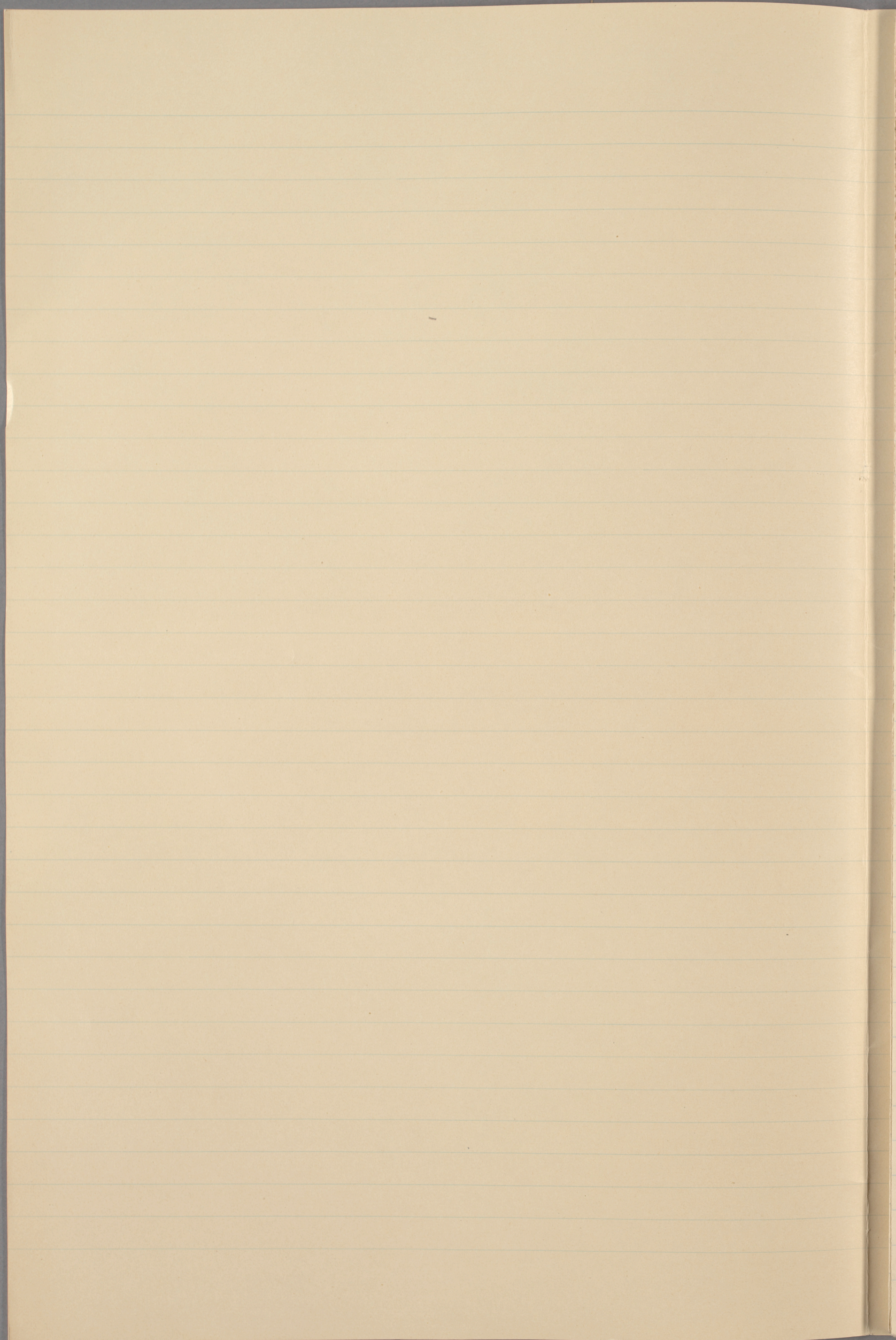
National Library
of Sweden

L 40:88B:3

3,

23/9 1892

(10 bl.)

23/9.92.

er den ene stilen en i den anden. Man kan snarere sige, at han gør
 et både i psykologisk og teknisk opseende fjærende spræng
 midt er sengotikken længe en i renaissance, så at man med
 ret kan have pågætt, om det er virkelig en og samme Hans
 Holbein, s. frembragt så olika verk ~~o olika ejendomme~~ til. Derfor
 har osse kunsthistorien længe anset høyst usannolikt, at det
 er han, s. nemlig hvad han ändä verkligen målade under en
 senare period af sitt lif. Man har trott, att dem han senare
 verk äro att tillskrifa hans store son.

Two målningar af Holbein ^{d. ä.} skall jag nu i efterföljning af
 här, som genom sin olikhet kunna göra gifva et begrepp om
 det ifrågavarande språnget och rättfärdiga i vägen man
 kritikus trippel på att han kunde göra det.

N: 51. Denna målning är från Holbeins gotiska senare
verk. Den är en "Ecce Homo", en scen ur Xi lidandes historia,
 målad grött i grött; under de nakna delarna, häret och armbådar,
 delarna bärar ha fått lokalfärger. Det är ren gotik, en hård
 tyck sengotik i detta verk, i saknad af den äldre och ädleres
 gotikens milda behag och på samma gång etan spår af re-
 nassansens formrikt. Målarens svaga förmåga att återgifva
 kroppsformerna visar sig medelst, synnerligen i teckningen af ben
 och fjtter. Jesu vedersakare vid bedömandet af denna tafla och de
 öfriga af hm, hvilka framställa Xi lidanden, bör det likväl anmärkas,
 att Holbein med afrikt målade dem så om folket hade sett dem
 framställas i de af ^{högare och} ^{illra älskare ha höft om det} ^{pernisspelen.} ^{De}
 af samma typ, ehuru på långt när icke så de, hvilka äro
 bevarat sig i Ammergau, ehuru på långt när icke ^{så} rikt ut-
 tydta och väl inöfrade som dessa. Holbein lär ha nog hållit
 sig till sceneriet och karaktererna i densa re dramatiska,
 framställningar. er ^{vitale} festare, som voro präglade med af
 en u ^{bestående} prof, men ofta ^{ofta} och ^{ofta} gripande realism.

N: 52. Denna målning är från den äldre Holbeins senare
verk. Den är ett och utgör en del af de målningar, hvarmed han prydd
 det nu i Münchens pinakotek befintliga Sebartiansaltaret.

23/9.92.

utländigt

Altaren har två flyglar, på hvilka ~~utländigt~~ man ser Marie bebådelse och
 invändigt två kvinnliga helgon. Mittpartien föreställer den h. Sebastianus
 död. Legendan berättar, att Sebastian var en ung romersk krigare, som
 öfvergick till kristendomen & på Neros befallning dödades med ^{Den kristna} pitar. Re-
 nämancens målare ^{skildrade} framstälde med förkärlek hans martyrdöd, emedan
 ämnet gaf dem tillfälle att i täfvan med den antika konsten framställa
 en vacker naken ungdomsgestalt. Språnget mellan ^{pannikubilden, s. 299} pannkubilden, s. 299
 vinder, och detta verk är, s. man ser, ofantligt stort. Det är ett små-
 stverk, & som kunde hedrat Holbeins store son, äfven på höjden af hans
 utveckling. ^{skulpturerna} Skulpturerna på altarens flyglar äro förträffliga. Det ena af
 de kvinnliga helgona, den h. Elizabeth, är en den noblaste gestalt, full af
 höghet & mildhet. Hon utdelar almsoror, och ^{ett} en af almestagone
 har Holbein d. ä. porträtterat sig själv. (En afbildning af denna altarflygel,
^{framläggas efter följande} framläggas efter följande ^{Holbein d. ä.}) || —

Hans son, Hans Holbein d. y., ¹⁴⁹⁷ är vid sidan af Düren Tycklands störste
 målare i alla tider. Han föddes år 1498 och afled år 1533. Düren & han
 äro lika hvarandra i uppsåt och i fantasien kraft; men olika hvar-
 andra i öfrigt. Düren var en inåtblickande religiös natur; Holbein
 är friare, världsligare & mer objektiv. Öfrigt får man icke glömma, att
 H. var 17 år yngre och afled 15 år efter Düren. Under de åren som
 i Tyckland renässansen nu ofgjordt seger öfver gotiken, & redan därför
 var Holbein mer än Düren egad att vara hvar representanten för
 den tyska högrenaissance i dess renaste blomstring.

Redan s. ungdom flyttade han från Augsburg & Basel. Där bodde
 då århundradets störste humanist, Erasmus af Rotterdam, den unge
 H. fick gilla hans bekantskap, och han pryddes ett exemplar af dess
 bitande satir "Dårskapens löf" med lustiga rautteckningar. Exemplaret
 är ännu att se i Basels Museum. För öfrigt målade och tecknade han
 hvad som helst för att förhålla sig bröd: skyltar, titelillustrationer, bordyer,
 initialer, boktryckarsignetter. Detta hindrade icke, att han utvecklade
 som konstnär ståtligt makt, särskildt i porträttmåleriet, hvori han
 är och förblifver en af konsthistoriens störste mästare, utmärkt genom
 säker teckning, stark karaktäristik och fina färgöfvergångar. (Jag
 skall förvisso i afbildningar tio af hans ryktbara porträtter.) År 1516,
 således vid 18-19 års ålder, målade han porträtten af borgmästaren

23/9. 92.

23/9. 92.

När i England porträtterade han Kon. Henrik VIII, hvars mycket anlitade och uppburna kopmålare han blef, drömmingarna Jean Serrour och Anna Howard och en mängd personer tillhöraade kopet i anlitet. Kntien. Men till Holbeins allra yppenta porträttet hön bilden af en borgerlig man, guldsmeden Hubert Morett, hvilket porträtt man länge trodde var af Leonardo da Vinci.

Så som Karakterisera alla Holbeins porträtter är: Stark begränsning i konturerna, den ^{tydligt} klaraste och mest plastiska modellering och klar geometriskhet i skuggorna. I motsats till de samtida nederländska målarna, d. ersatte guldet med den gula färgen, betygsade Holbein alltid verkligen blodguldt.

I sina historiska och religiösa målningar är Holbein d. y. strängt realist. Med afseende anlitet och kroppsformer lemnar han sig godt som helt och hållet de ideala typerna å sido. Han kunde måla sadana, när han ville, och hans rime för linier och skicket var starkt utbildadt, äfven det; men det var framför allt det historiska förloppet, det dramatiska där och de mänskliga karaktärerna, känslorna och lidelserna, d. intresserade honom. Han vägrade därunder icke tillåta för det kärpa, ej ens för det fula, när mildningens ^{inre} barmhet kunde vinna därpå. Ypperligt förtod han därunder äfven att begagna olika slags belysningar. —

N: 76 Det allvarliga draget i Holbeins fakteri afspeglar sig äfven i hans madonnabilder och förlämnar dem en egenartad höjhet. Han tänkte närunder mindre på den sköna modern, som Rafael förtädnis hade för ögonen, än på ^{miljonens} den naderiska moder. Den madonna, d. här förvisas, är känd under namnet Borgmästare Meyerers madonna. Samma borgmästare ell. i Basel, som han först porträtterat, beställde af Holbein denna madonna, för att med den vittna om sin tillgifvet för den katolska religionen under en tid, då en mängd af Basels borgare öfvergätt till protestantismen. Den målades, då H. var 29 år gammal. I en musselartadt Krönt nisch på en präktig persisk matta den heliga jungfrun med Kristus på hufvudet i märklia klädning och vid girdel. Det blonda håret nedfaller öfver hennes axlar. På armen håller hon det nakna X-korset. Vid hennes fötter knäböjer ^{stiftaren} borgmästaren.

23/9. 92.

Meyer i hans familj; till vänster familjefadern och framför honom hans
 halfbrorson, som håller mellan sina händer en liten naken
 gosse, ^{sin} hans yngste bror; till höger borgmästarens första aflidna
 maka, därvid hans andra hustru och framman henne dottern
 Anna. Annas mantel utbreder skyddande öfver familjen, och
 Jesusbarnet lyfter välsignande sin hand. // Ingen af Holbeins bilder ^{blef}
 i Schweiz i Tykland nå bekant och omtalad som denna. Den hör
 också till de målningar, ^{hvar} ~~man~~ ^{öden} man kan spåra under tidernas
 lopp. Den ärfdes af Anna Holbein, s. blef gift med en borgmästare Fesch,
 s. år 1606 sålde den för 100 guldkronor till ^{familjen} Lucas Yvelin, hvars af-
 ringar år 1632 sålde den till målaren Le Blond för 1000 imperialer.
 Nästan egare var en Löffert, i början af 1700-talet en bronkört, som
 lät anbringa sitt vapen på ramen. I början af vårt århundrade egdes
 det af en parisisk Konsthandlare Delahante, som sålde d. år 1822 till
 prins Wilhelm af Preussen, ^{erdes tablou} därefter till hans dotter, prinsessan Elisabet af
 Hessen. - Det skulle vara af icke ringa konsthistoriskt intresse, om
 köpare af bättre målningar ville anteckna sina namn och inköpsåret,
 i tablåns bakända. Man skulle därmed data till Konstvetets öden under
 tidernas lopp.

Järshildt ett arbete har gjort Holbeins namn populärt i vid-
 sträckt kretsar. Det är 40 blad med träsnitt, framställt af döds-
 damen, ^{del} ~~2~~ ^{frist} ~~uthömd~~ ^{frist} år 1538 och därefter i en mängd upplagor
 med friskhet antal träsnitt. [Idén att personifiera döden i kvinn-
 linn & som person iungfru i människans öden var icke ny. Holbein
 förefann den, men afvek från det gamla uppfatningsvärdet och
 gestaltade den dramatiskt. ~~Det~~ ~~och~~ ~~heller~~ ~~detta~~ ~~var~~ ~~ett~~ ~~starkt~~ ~~nytt~~. Redan
 i den äldre medeltiden såg ^{man} i kyrkliga processioner en utklädd person,
 s. skulle föreställa döden, och sedan den hade konsten bemäktigat sig idén
 och ofta målat s. k. dödsdamer på klostrens väggar och i den korsgårdar.
 Som 13-års gosse hade Holbein sett ett ypperligt träsnitt af Burkmaier,
 som kalladt "döden s. strypare". Det framställer en pittoresk stadsgata
 med kanal och bro, och Döden, s. på gatan kallkastat och stryper en
 soldat, Ingen ^{sett} det träsnittet, där den arkitektoniska omgifningens
 glada ^{bildrikhet} ~~örnamentik~~ bryter sig mot det skakande uppbräddet på
 gatan, kan glömma det, och det är sannolikt, att minnet af detta

23/9. 92.

Holbeius sträfvande variationen
 vordt fröet till den Holbeiska dödskansen af samma tema. I alla
 de enskilda momenterna i den Holbeiska dödskansen äro dramatiskt behand-
 lade, varje blad innehåller en afslutad & hjälpligt hel scen, men
 scenorna förbinda sig till ett dramatiskt helt, som börjar med synden i
 paradiset och dödens ur beaktat framgående triumpfy och slutar med
 att visa dödens, alla de dödliga behringares, vapen. Den gamla benäm-
 ningen "dödskansen" passar egentligen icke till de holbeiska tecknin-
 garna. Döden dansar ^{till redan} där icke, han antastar sina offer midt i deras
 vanliga förtäringar eller i deras nöjen. Han är en grym skämtare,
 en bitter humorist, s. uppträder i olika roller. Han går han trummande
 eller blåsande på pipa fram för sitt offer; än deltagar han skäligt i dens
 göromål; än störtar han som en räfvarare öfver dem. Några sika för-
 svar sig; andra ropa på hjälp; andra följa honom i hjälpsamma öfver-
 förtriflan; många märka honom knappast. Inga skolas kverken på ke-
 eller Kejsare, hvarken borgare eller bonde. Blott den arme och den
 plågsamt sjake sträcka armarna mot honom & kalla honom välkommen. ||

Holbeius protestantiska sympatier syna igenom bilderna. Det visar
 sig redan på första bladet, där prästen insirer på scenen. Det är
 en sirerig, s. håller den påfvlige stolan, & bakom den länrdjäf-
 velen på honom hjäl. Kejsarens aurike är Kejsar Maximilianus; ko-
 munen är Frans 1ste af Frankrike; insirer han står döden s. man-
 skänk & ricker honom bågarna. Kardinalen lemnar en kulla till en
 bud bärare, & i samma ögonblick rycker döden af honom kardinal-
 nalkat. ^{Kläd} Den gammal gummia öfverraskar han Kejsarinnan i kisten
 af hennes kofdaner, och framför hennes fötter gapar den graf hon vä-
 nte utbyta med palatset, s. syns i bakgrunden. Insirer drottningen upse-
 träder han s. kofnan. Den orättfärdige keertigen, som ^{er uti} försör
 en fattig änkas klagomål, instämmer af döden insirer Guds domstol.
 Den feta abboten, s. trott sig kunna utdrifa djäflar, försöker med bibeln
 i hand att bortbevara döden, men *gir det sigäfers. Hans ämbets-
 insignier äro redan dödens byte. Abbedissan följer i ärgest honom,
 s. nunneklostret murar ej märkt uteställa. Den vipsade adressamen-
 berörs af den oberipade döden. Korherren, s. går till kyrkan, möter
 af honom, som med tunglaret visar honom, att hans sand är firmanen.
 För domaren bryter han staven, just när denne låter ^{af} den

23/9.92.

rike nueta sig att vägra den fattige rättvisa. Bekan predikanten på prediko-
 stolen står död och säger vid predikans slut amen; den katolske prästen
 lyser han i en messgosses dräkt på vägen till en sjuk. ^{den protestantiska} Nunnan öfvervakar
 honom, medan hon under bönen vid altaret ^{ger} stiger ögonkast till sin ^{at} älskare.
~~lata~~ på lura spelande älskare. Den gamla böjda kvinnan följer honom gerna.
 Han går framför henne med clausande steg i maccidern. Till läkaren i
 hans arbetsrum ropar han: läkare, bota dig själv. Framför astronomen
 håller han en himmelsglob, s. är en dödskalle. Från okravnen tager
 han hans persningar i hans själ på samma gång. Köpmannen, s. tydligt
 kommer i honom med nio varupackor, fringer han att fortsätta resan.
 Till skeppet i storm kommer han och bräcker dess mast. På den
 harnesklädd ridderen stiter han lansan genom lifet. Firklädd till
 bonde ger han den bond plågade grepen ett dödsslag med ^{dennes} egen
 väpenskild. Adeldamen betjener han vid toaletten och pryder henne
 med ett halband af beukotor. Hertiginnan drager han vid piltarna
 ur hennes prätkädd. Från dagekarlen lyfter han vildigt borden, och
 han låter plogkarlen vila, ~~medan~~ ^{och} han kör ploget själv.

Holbein är i dess teckningar icke blott protestant. Han är också
 demokrat, om man med demokrat menar en man, som har med-
 känsla med de fattige och betryckte och sörjer öfver orättfärdigheten
 i samhällslifvet.

Holbeins färd var för öfrigt af den art, att han skildringar af tusent trake-
 ieriskall, i hvilka känslorna gripas och rikas, utöfjade dragningskraft på honom.
 Hans humor stegade dem ^{starka} tragiska kraft. Det var de svär farsoternas tid,
 och folkstämningen kom hans färd till nytte. —

N:o 75. Här ännu en af Holbeins målningar ^{med} religiöst ämne.
 Figurernas anordning är densamma som i många italienska mål-
 ningar. Madonnan bär ett gulddiadem öfver en geometriskt klädd,
 en lång blå mantel öfver en klarblå klädning, och Madonnans ~~vackra~~
 ansikte anses vara ett porträtt af Holbeins hustru, med hvilken
 han nyss blifvit gift, då han målade denna teffla. Personerna i ömse
 ridor af madonnan äro två helgon, Martinus och Ursus.

Holbeins protestantiska och folkvänliga inriktning äro honom så mycket
 mer, som det hade tydligt genomgått de hårdaste prof. De reforma-
 toriska rövarena hotade tillintetgöra både den konst, af hvilken

23/9.92.

23/9. 92.

det gör ^{dig} ~~en~~ överdlig rikedom och gör bringar rättigheten till
rikedom i fara! I fattige, det är icke rikedom, det är
tröttheten, hopplösheten, s. ~~är~~ ^{den} ~~en~~ motståndare. Hysa godh
hopp, äfven då ställningen synes förtviflad! ~~Arbeta~~ ~~Arbeta~~ och
hoppas! Dagar Mola Komma, s. geja det fragna ärliga arbetet
dess lön."

23/9. 92.

